Dr. Dorin Petresc

„DISTRICTUL PĂDURENILOR", O STRĂVECHE UNITATE ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ

Considerând că orice exercițiu de critică istoriografică pozitivă reprezintă, uneori, acel „rău necesar", dar limpezitor, pe coordonatele muzei Clio, *ab initium*, prezenta analiză din domeniul geografiei istorice, aplicată asupra Ținutului Pădurenilor, intenționează să aducă, înainte de toate, cuvenitele clarificări și corectări la o concluzie, cel puțin controversată, formulată de **dr. Gherghina Boda** și diseminată în literatura de specialitate prin intermediul unei comunicări intitulate ***„Câteva aspecte ale luptei sociale din Ținutul Pădurenilor (sec. al XVIII-lea)"***[1]. Astfel, în publicația „Collegium Mediense", aparținând Colegiului Tehnic „Mediensis" din Mediaș, autoarea menționată anterior postulează, încă de la începutul expozeului domniei sale, cum că, nici mai mult, nici mai puțin: ***„...nu există nicio dată istorică despre unitatea teritorială a «Țării Pădurenilor» de pe cuprinsul județului Hunedoara"***[2]. Din câte se pare, dacă suntem atenți la aparatul critic, constatăm că, în susținerea acestei afirmații, Gherghina Boda a apelat la o sursă bibliografică situată în afara științei istorice, și anume lucrarea „*Antologie Folclorică din Ținutul Pădurenilor (Hunedoara)*" [București, 1959][3].

Ținutul Pădurenilor delimitat de Romulus Vuia

Carevasăzică, pornind de la folclor, autoarea ne anunță, destul de tranșant: ***„...nu există nicio dată istorică despre unitatea teritorială a «Țării Pădurenilor»***!? Dar, oare, chiar așa stau lucrurile, în lumina izvoarelor istorice?

Din rațiuni deontologice raportate la adevărul istoric și istoria-cunoaștere, în analiza de față, vom încerca să „descurcăm ițele" unei atari dileme, care, din câte se observă, nu a frământat-o câtuși de puțin pe autoarea articolului citat mai sus.

Potrivit studiilor și cercetărilor de etnoantropologie, „*Pădurenii Hunedoarei*" sunt designați drept locuitorii satelor așezate pe catenele estice și nord-estice ale Munților Poiana Ruscăi, între Valea Cernei și Valea Mureșului. Deoarece habitatul acestora este înconjurat de păduri, zona s-a făcut cunoscută, încă din Evul Mediu, sub numele de „Ținutul Pădurenilor"[4]. Specialiștii au constatat faptul că satele pădurenești sunt grupate distinct, într-o subzonă situată în amonte de Hunedoara și de așezările „muntenilor", ceea ce relevă amplasarea lor într-un teritoriu geografic bine definit[5]. Totodată, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima parte a secolului XX, o pleiadă de cercetători, ajunși în acest areal, au remarcat și evidențiat existența unui filon comun al culturii populare tradiționale și vieții spirituale, la nivelul întregului ținut, aspectul în sine reprezentând o marcă inconfundabilă a identității Pădurenilor[6]. Prin urmare, atât particularitățile geografice, cât și cele etnografice, relevă din plin unitatea teritorială și culturală a Pădurenilor din județul Hunedoara!

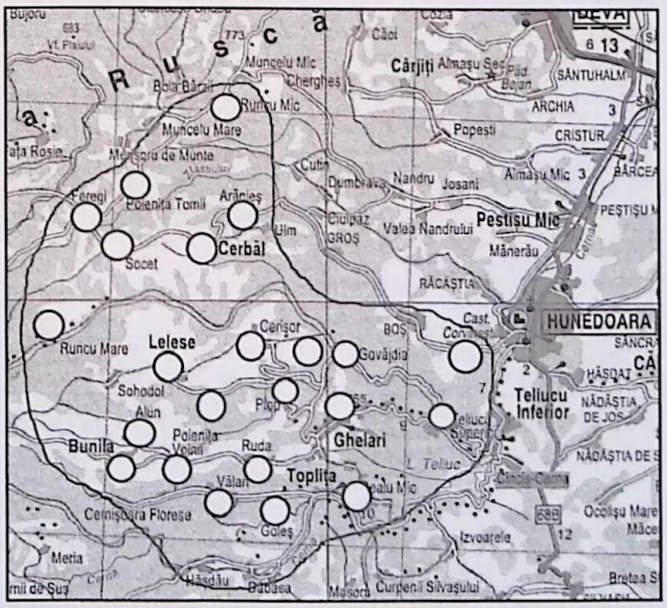
Pe plan istoriografic, diplomatica medievală transilvăneană din veacul al XIV-lea ne oferă date istorice timpurii cu privire la Ținutul Pădurenilor. Astfel, într-o „*Diplomă donațională*" emisă, în anul **1362**, de regele Ludovic I de Anjou în favoarea comitelui Lațcu de Popești, este menționată „***pădurea numită Thytös***" („*sylva Thytös vocata*"), zonă situată în amonte de „satul regal" al Zlaștilor[7]. Medieviști de talie științifică, precum istoricul Radu Popa, apreciază că această „Pădure" poate „*să reprezinte un teritoriu mai mare, cu mai multe așezări, pe versantul răsăritean al Munților Poiana Ruscăi*", fiind vorba „*de o zonă mai întinsă, de văi, fânețe și păduri [...], zonă care a intrat în atenția coroanei și, mai apoi, a domeniului Hunedoarei, doar pe măsura intensificării producerii fierului și a nevoilor crescânde de minereu și cărbune de lemn*"![8] La populare a „pădurilor", a contribuit și disoluția Cnezatului de vale al Cernei, sub presiunea pătrunderii puterii regale ungare medievale pe cursul Râului Cerna, ceea ce a determinat retragerea spre munte a unor colectivități umane[9]. În sprijinul celor arătate, vine și atestarea documentară a unei moșii „*Tythews*", într-un document din anul **1453**, amplasată undeva, între Arănieș și Căoi, localități montane care trasează latura nordică a pădurenimii[10]. De asemenea, în toponimia hunedoreană, această denumire se pare că a supraviețuit, regăsind-o în hinterlandul comunelor Toplița și Ghelari, sub forma „*Tătăuși*"[11]. Iată, deci, câteva date istorice, mărturisite de litera documentelor,

despre existența unui teritoriu al Pădurenilor, în secolele XIV-XV.

Cu toate acestea, la cumpăna dintre secolele XIV-XV, circa o treime din actualul Ținut al Pădurenilor a aparținut de Cnezatul românesc al Densușului. Astfel, între anii 1380-1438, cnejii densușieni stăpâneau o serie de moșii în sudul Munților Poiana Ruscăi, respectiv satele: Poienița Voinii, „Bobochmezeu", Bunila, Ableu, Hășdău, Cernișoara, Cerna. Până la contopirea lor în marea posesiune a Corvinilor, aceste așezări au făcut parte din structura teritorială unitară a Cnezatului de vale al Densușului[12].

Însă, coagularea unei organizări administrativ-teritoriale a Ținutului Pădurenilor a fost condiționată de constituirea și evoluția Domeniului Cetății Hunedoara, pe parcursul secolelor XV-XVII. Cu privire la geneza domeniului feudal al Hunedoarei, documentele atestă un posibil *incipit* la **1409**, când regele Sigismund de Luxemburg dăruia soldatului de curte („*aule miles*") Voicu, fiul lui Serba, fraților săi Mogoș și Radul, vărului său Radul și fiului său Ioan, moșia („*possessio*") regală care se numea „*Hunyadvar*"[13]. Asupra întinderii inițiale a acestei particule funciare, care a făcut obiectul donației regale, s-au operat în arena istoriografică diverse aprecieri[14]. Concluzii recente, axate pe litera izvoarelor documentare, acreditează că nucleul inițial al domeniului Corvinilor a subsumat o posesiune modestă, fără niciun fel de caracter excepțional[15], grupând satele din apropierea Hunedoarei, situate pe valea Râului Cerna și afluenților acestuia, dar, mai cu seamă, cea mai mare parte din regiunea Pădurenilor, cu așezările de acolo[16]. De aceea, până în secolul al XVII-lea, localitățile pădurenești au reprezentat peste 75% din inima domeniului, entitate denumită oficial „*pertinencie interiores castri Hunyad*"[17].

În timpul domniei regelui Matia Corvinul, mai precis în anul **1482**, între localitățile care țineau de „pertinențele interioare" ale Domeniului Hunedoara,

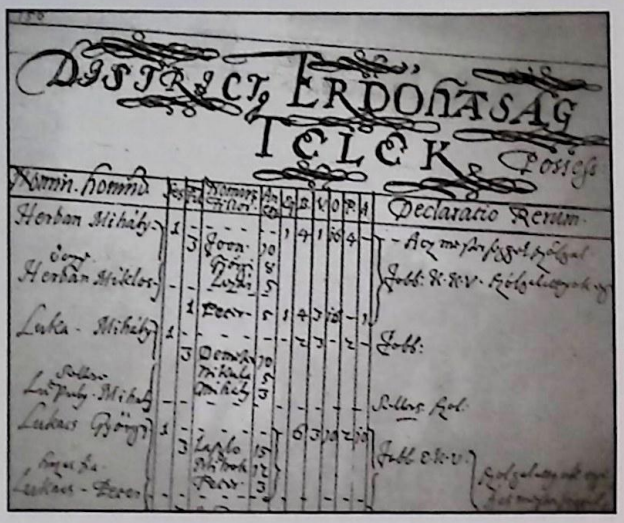
Satele din „Districtul Pădurenilor" la 1681-1682

au fost înscrise distinct satele existente în Ținutul Pădurenilor: „*Aranÿas* (Arănieș), *Cherber* (Cerbăl), *Zochech* (Socet), *Poÿanicha* (Poienița), *Ferech* (Feregi), *Dobromer* (Zlaști), *Oÿnas* (Oniasa), *Frazynath, Rwnk* (Runc), *Nadabor* (Nădrab), *Gozthaÿa* (Gostaia), *Monÿaromenhe* (Alun), *Pestesel* (Peștișele), *Poyanicha* (Poienița Voinii), *Rwda* (Ruda), *Belch, Poloska* (Plosca), *Walÿa* (Vălari), *Thoplÿka* (Toplița), *Charna* (Cerna), *Lwba* (Iuba), *Thelek* (Teliuc)..., *Gawasdÿwar* (Govăjdia), *Hohodol* (Sohodol)"[18].

După moartea timpurie a urmașului regelui Matia, Ioan Corvinul, întâmplată în anul 1504, atât Hunedoara, cât și domeniul ereditar al familiei au ajuns, în cele din urmă, în proprietatea văduvei acestuia, Beatrice de Frangepan. Potrivit unei Diplome donaționale din **8 decembrie 1506**, adeverită la Capitlul din Buda, în patrimoniul administrativ-teritorial al Castelului Hunedoara, erau incluse, din nou, satele pădurenești: „*Gobosdwar, Aranyas, Cherbel, Zochath, Poynycza, Fereche, Zalasd alio nomine Dobramer, Oynaza, Frazyneth, Brathyaza, Rekeche, Ronk, Lymperd, Nadabor, Gozthaya, Zohodol, Monyaromezew, Pesthessel, Gywrkapoynycza, Rwda, Berch, Wallya, Thoplycza, Cherna, Polozka, Jwba, Thelek,..., Gobosdwar, Zohodol*"[19].

Într-un final, Beatrice de Frangepan s-a recăsătorit cu marcgraful Gheorghe de Brandenburg. După moartea ei, regele Vladislav al II-lea dona marcgrafului, la **22 martie 1510**, domeniul cetății Hunedoara[20]. În urma acestei danii regale, marcgraful de Brandenburg a intrat în rândul celor mai bogați seniori ai regatului. Și cu această ocazie, actele de cancelarie pomenesc toate satele din zona Pădurenilor, administrate de castelanul domeniului hunedorean[21]. Totodată, din socotelile asupra veniturilor domeniale ale acestui senior de neam germanic, întocmite în anii **1514-1518**, vedem că fosta posesiune corvină cuprindea, în continuare, așezările din Ținutul Pădurenilor: „*Aranyas, Cserbel, Zochet, Poynicza, Fericze, Zalasd, Jobanaza, Farazyneth, Bratiaza, Rekycze, Runck, Vad, Lymperth, Nadobor, Gosthaya, Monioromezeu, Pascheschel, Poynicza Gurka, Ruda, Wertz, Plozka, Valia, Toplicza, Cherna, Juba, Theleck,... Gawostdywara*"[22].

Încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, regalitatea ungară i-a asimilat pe cnejii români fără diplomă de recunoaștere cu juzii sătești ori cu primarii satelor („*villici*"). Pe tot parcursul veacurilor XV-XVI, se învederează disoluția cnezimii, de la statutul său de clasă feudală românească, spre condiția de supuși pe domeniile altora, denumirea fiind uzitată pentru conducătorii unora dintre sate[23]. În cazul de față, un document păstrat la Nürnberg, întocmit în jurul anului **1512**, relevă că Pădurenii Hunedoarei își aveau, în urmă cu peste jumătate de mileniu, propria „administrație locală", articulată din **110 „*kenezi*"** purtând diverse atribuțiuni: Teliuc - 4 cneji, Iuba – 5 cneji, Cerna – 2 cneji, Plosca – 2 cneji, *Berch* cu fierăria – 5 cneji, Ruda – 20 cneji, Poienița Voinii – 3 cneji, *Peștesel* – 2 cneji, Poiana Răchițelii – 4 cneji, Runc – 6 cneji,

DISTRICT ERDÖHATSAG TELEK

Pagina din Urbariul de la 1681-1682, unde începe secțiunea alocată „Districtului Pădurenilor”

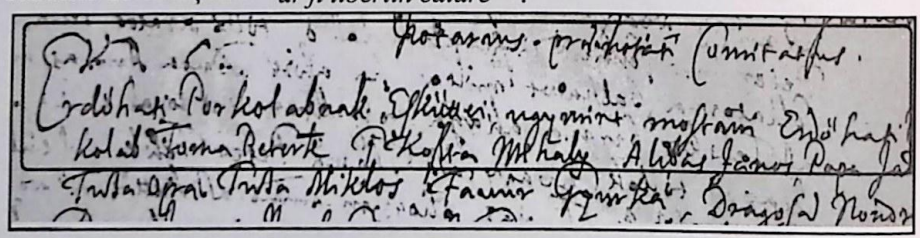
Vad – 5 cneji, Limpert și Cerișor – 15 cneji, Brătiasa – 3 cneji, Voniasa – 6 cneji, Frăsinet – 3 cneji, Zlaști - 5 cneji, Feregi – 5 cneji, Poienița Tomii – 4 cneji, Socet – 1 cneaz, Cerbăl – 7 cneji, Nădrab – 3 cneji[24]. În calitate de nobili condiționari, acești „*kenezii sive hwzarones*” aveau și unele obligații militare, prestând serviciul călare, însă atribuția lor principală era aceea de a asigura ordinea socială în localitățile domeniului[25]. Mai mult, această mică elită administrativă românească din Pădurenime își formase propria „***Obște a cnejilor pertinențelor interioare ale cetății***” („***Universitas keneziorum in pertinenciis interioribus castri***”), așa cum ne demonstrează o petiție din anul **1528**, semnată *in corpore* de către aceștia și înaintată marcgrafului de Brandenburg[26].

Pe la **1529**, marcgraful Gheorghe de Brandenburg intenționa să-și vândă întinsul domeniu hunedorean, drept care îi cerea provizorului Ioan Lötz să-i întocmească o evidență clară asupra veniturilor domeniale. În acest context, erau înregistrate, ca și până atunci, cele 27 de sate pădurenești („*villa*”) administrate de către castelan[27].

Apoi, Domeniul Hunedoarei a fost stăpânit de voievodul Ioan Zápolya, care îl dona, la 30 septembrie 1536, supusului său credincios, comitele de Timișoara - Valentin Török. Ultimul descendent al familiei Török l-a zălogit, în 1605, lui Gabriel Bethlen, pentru ca, în anul 1620, acest principe să îl dăruiască unui nepot de-al său, Ștefan Bethlen[28]. Ulterior, succesiunea domenială a trecut, în 1633, la sora sa, Ecaterina Bethlen, care s-a căsătorit cu Dávid Zólyomi[29]. Potrivit unei învoieli cu moștenitorii familiei Zólyomi, în anul 1667, domeniul hunedorean a ajuns în stăpânirea lui Ștefan Thökölyi, care l-a testimoniat fiului său Emeric (Imre) și celor trei fiice ale sale.

Către sfârșitul anului 1681, noul proprietar, comitele Emeric Thökölyi de Késmark, a dispus inventarierea pertinențelor interioare ale marelui domeniu al Hunedoarei. Actul final al acestei catagrafii, realizată în iarna dintre anii **1681-1682**, intitulat „***Urbarium seu nova connumeratio universorum bonorum ad arcem Vajda Huniadien[sem] pertinentium...***”, înregistrează: 2 târguri – Hunedoara și Hațeg, precum și 31 de sate, între care 23 ale Ținutului Pădurenilor[30]. Dar, un lucru extrem de important, această conscripție din 1681-1682 ne edifică asupra partajării domeniului. Consultând „*Indexul așezărilor existente în acest urbariu*” („*Index Locorum in hoc Urbario existendis*”)[31], vedem că, la acea dată, exista o unitate administrativ-teritorială distinctă, denumită „***Districtus Erdöhátság***” sau „***Erdöhatsag***”, adică „***Districtul Pădurenilor***” sau „***Ținutul Pădurenilor***”[32], din care făceau parte: Teliuc (*Telek*), Iuba (*Juba*), Ghelar (*Gyalár*), Plop (*Erdöháti Plop*), Ruda (*Ruda*), Vălar (*Vallár*), Goleș (*Goles*), Poeniţa Voinii (*Pojnicza Vojna*), *Murar*, Bunila (*Bunyila*), Alun (*Aluny*), Runcu (*Runk*), Lelese (*Lelesz*), Păclișa (*Paklissa*), Cerișor (*Cserissor*), Govăjdia (*Gausdioara*), Cerbăl (*Cserbely*), Arănieș (*Aranyas*), Socet (*Socset*), Poeniţa Tomii (*Pojnicza Thomae*), Feregi (*Feredse*), Zlaști (*Zallastissor*), *Ivan*[33]!

Mai mult, locuitorii celor 23 de așezări din „Districtul Pădurenilor” se găseau sub autoritatea unui pârcălab al lor – „***Pârcălabul Pădurenilor***” („***Erdöhati Porkolab***”)[34], deosebit de cel al cetății Hunedoarei („*főporkolább*”). În opinia istoricului David Prodan, „Pârcălabul Pădurenilor” era, se pare, succesorul vechilor cneji, deținând funcțiuni administrativ-juridice[35]. Textul urbarial îl desemnează pe un anume Toma Petru din Mânerău în rolul de „*Pârcălab al Pădurenilor*”[36]. Dovada rezultă dintr-un act, datat în 1626, transcris în Urbariul domeniului Hunedoarei de la 1681-1682. Astfel, la 12 noiembrie 1626, jurătorii (martorii) lui Petru Toma, „*pârcălabul Pădurenilor*”, mărturiseau că, atât Petru, cât și fratele său, Ladislau (*Laslo*) Toma, așa s-a știut și se știe că și înainte, „*până la acea oră*”, au slujit cu „*cheneziatul*” lor și n-au dat niciun fel de dijmă sau dare[37]. Numele pârcălabului Petru Toma este pus și în legătură cu satul Teliuc, unde deținea 2 sesii, fiind specificat că, „*după cartea veche, ar fi libertin călare*”[38].

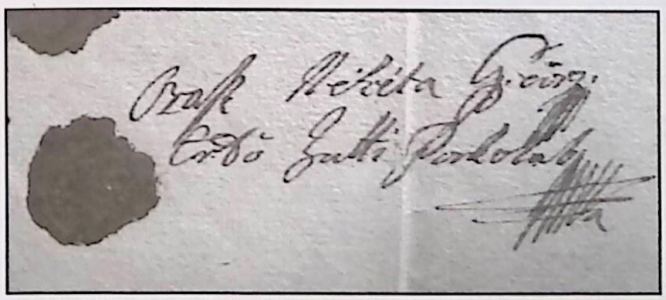
Fragment din Diploma donațională de la 1626, în care este atestat Pârcălabul Pădurenilor Toma Petru

Și iată cum, un document istoric impresionant, însumând nu mai puțin de 699 pagini, atestă faptul că, la **1681-1682**, exista o unitate administrativ-teritorială românească, desemnată cu numele de „***Districtul***

Pădurenilor", care își avea conducător în persoana unui „***Pârcălab al Pădurenilor***", fiind foarte posibil ca, aici, să se fi aflat în uz unele elemente de drept supraviețuite din mai vechiul „*jus valachicum*"![39]

În anul 1722, la nouă ani după moartea ultimului stăpân feudal al domeniului Hunedoarei - principele Mihail Apaffy al II-lea (+1 februarie 1713)[40], averea acestuia a ajuns în proprietatea Fiscului Austriac[41]. Această mutație patrimonială marchează trecerea domeniului de la statutul juridic de posesiune nobiliară privată, la acela de proprietate fiscală a Imperiului Habsburgic. Într-un atare context, „***Urbariul domeniului fiscal Hunedoara din 1725***" („*Urbarium sive conscriptio fiscalis dominii Vajda Hunyad*") enumeră, alături de târgurile Hunedoara și Hațeg, 22 de localități aparținătoare de Ținutul pădurenesc: Chergheș, Teliuc, Iuba, Ghelar, Goleș, Vălari, Plop, Ruda, Poeniţa Voinii, Alun, *Murar*, Bunila, *Ivan*, Lelese, Pâclișa, Cerișor, Runc, Socet, Feregi, Poeniţa Tomii, Cerbăl, Arănieș[42]. Începând cu acest moment, străvechea zonă a Pădurenilor urma să prezinte un interes special pe palierul mineritului și siderurgiei fierului. De altfel, chiar în castel, se instalase sediul administrației miniere[43].

Însă, extracția fierului, exploatarea forestieră, obținerea mangalului, precum și siderurgia preindustrială, au presupus organizarea unei administrații eficiente. Încă de la bun început, austriecii au reinstituit funcția administrativă de „***Pârcălab al Pădurenilor***". Astfel, la **1744**, știm că un anume *Brasz Nékita Gieorg* îndeplinea funcțiunea de „***Erdöhatti Porkolab***", acesta semnând acte juridice sub pecete proprie, cot la cot cu autoritățile Comitatului Hunedoara[44]. Din marca sigilară a acestuia, deducem că descindea dintr-o familie de nobili armaliști. Existența unui „Pârcălab al Pădurenilor", în secolul al XVIII-lea, indică, iată, unitatea administrativ-teritorială a Ținutului Pădurenilor!

Semnătura și pecetea lui „Brasz Nekita Gieorg, Pârcălabul Pădurenilor", în 1744

Această formulă de autoritate, într-un teritoriu eminamente montanistic, pare a se fi menținut până după mijlocul secolului al XIX-lea. Spre pildă, în anul **1858**, la Govăjdia, este atestat „*Magnificus Dominus Anton Szancsali*", cu titlul de „***Montium Praefectus***", adică prefect al zonei miniere din Munții Poiana Ruscăi[45].

Sub aspectul administrației civile cezaro-crăiești, în secolul al XIX-lea, satele din Ținutul Pădurenilor au fost arondate, succesiv, diverselor instituții regionale: 1808 - la Plasa Hunedoara; 1854 – la Pretura Hunedoara; 1861 – la Cercul Hunedoara; 1876 – la Plasa Hunedoara[46].

Iată doar câteva dovezi de factură documentară, în măsură să ne autorizeze concluzia potrivit căreia, vreme de peste cinci veacuri (sec. XV-XIX), în mod necurmat, străvechiul „District al Pădurenilor" a funcționat în cadrele unei veritabile unități administrativ-teritoriale hunedorene!

Totodată, cu referire la afirmațiile insuficient întemeiate ale dr. Gherghina Boda, potrivit căreia „***... nu există nicio dată istorică despre unitatea teritorială a «Țării Pădurenilor» de pe cuprinsul județului Hunedoara***"[47], credem că, la încheierea scurtei noastre pledoarii, este potrivită zicerea latinească: „*Quod erat demonstrandum*"!

Note bibliografice:

1 Gherghina Boda, *Câteva aspecte ale luptei sociale din Ținutul Pădurenilor (sec. al XVIII-lea)*, în „Collegium Mediense. II. Comunicări științifice", XI/2012, publicație editată de Colegiul Tehnic „Mediensis" din Mediaș - Catedra de Istorie și Științe Socio-Umane, pp. 83-87.

2 *Ibidem*, p. 83.

3 *Ibidem*, pp. 83, 87.

4 Téglás Gábor, *A hunyadmegyei erdöhátság (Pădurien). Felolvastatott a május 15-iki ülésen*, în „Földrajzi közlemények", Budapest, 1879, pp. 248-271; Silvestru Moldovan, *Țara noastră. Descriere poporală a Ardealului*, în „Buletinul Societății de Geografie", XV/1894, București, pp. 95-174; Silvestru Moldovan, *Țara noastră. Descrierea părților Ardealului, de la Mureș spre miazăzi și Valea Mureșului*, Sibiu, 1894, pp. 59-62; Rusalin Ișfănoni, *Pădurenii Hunedoarei*, o viziune etnologică, București, Editura Mirabilis, 2004, p. 19.

5 Silvestru Moldovan, *Țara noastră*, Sibiu, 1894, pp. 59-62.

6 Téglás Gábor, *A hunyadmegyei erdöhátság*, în *loc cit*; Sándor Beluleszkó, *Erdöhátsági oláh ruhaékszerek*, în „A Magyar Nemzeti Muzeum Néprajzi Osztályának Értesitö", XI/1910, pp. 98-102; Romulus Vuia, *Țara Hațegului și Regiunea Pădurenilor. Studiu antropogeografic și etnografic*, extras din „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj", vol. II, Cluj, 1926; Romulus Vuia, *Portul popular al Pădurenilor din Regiunea Hunedoara*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.

7 Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor, vol. I, partea a 2-a. 1346-1459*, București, Stabilimentul Grafic „I.V. Socecu", 1887, pp. 71-72, *apud* Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 127.

8 Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, pp. 127, 179.

9 *Ibidem*, pp. 178-180.

10 Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor, vol.I I, partea 1. 1451-1575*, București, Stabilimentul Grafic „I.V. Socecu", 1891, p. 35.

11 Mircea Valea, Anghel Nistor, Mihail Rudeanu, *Toponimie hunedoreană, de la daci la romani*, Deva, Editura Călăuza, 2002, p. 274; Informația ne-a fost confirmată de *Nicu Jianu*, publicist născut la Ghelari, 65 de ani în 2017.

12 Radu Popa, *La începuturile Evului Mediu românesc. Țara Hațegului*, p. 170.

13 Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara şi românii din vremea lui. Studii*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1999, p. 39; David Prodan, *Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 259.

14 Camil Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 42; Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu şi documente*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1973, p. XI; Barta Gabór, *Nándorfehérvár, 1456*, Budapest, 1985, p. 167; Ioachim Lazăr, *Castelul şi domeniul Hunedoarei în epoca lui Matia Corvinul (1458-1490)*, în „Sargetia", XXI-XXIV, Deva, 1988-1991, p. 133.

15 Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara şi românii din vremea lui...*, pp. 37-44.

16 Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea...*, p. XI.

17 *Ibidem*, Documentul nr. 34, pp. 157-158.

18 *Ibidem*, p. 291.

19 *Ibidem*, pp. 133, 291.

20 *Ibidem*, p. 141.

21 *Ibidem*, pp. 141, 291.

22 *Ibidem*, p. 141.

23 Ioan-Aurel Pop, *„Din mâinile valahilor schismatici...": Românii şi puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, Bucureşti, Editura Litera, 2011, p. 119.

24 Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea...*, Documentul nr. 36, p. 166.

25 *Ibidem*, pp. XXXIX-XXX, LXVIII.

26 *Ibidem*, Documentul nr. 60, pp. 194-195.

27 *Ibidem*, pp. 213, 291.

28 Iván Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* (*Blazoanele şi tablele genealogice ale familiilor din Ungaria*), II, Pesta, 1858, pp. 68-74.

29 *Dávid Zólyomi* (cca.1600-1649), politician transilvănean, adversar al lui Gheorghe Rákóczi, pretendent la tronul Transilvaniei.

30 Serviciul Judeţean Cluj al Arhivelor Naţionale (S.J.Cj.A.N.), fond *Urbariul Domeniului Hunedoara, 1681*, pp. XXIX-XXX.

31 *Ibidem*, p. XXIX.

32 *Ibidem*, p. XXX.

33 *Ibidem*.

34 S.J.Cj.A.N., fond *Urbariul Domeniului Hunedoara, 1681*, pp. 349-350.

35 David Prodan, *Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări...*, p. 191.

36 S.J.Cj.A.N., *fond cit.*, pp. 349-350.

37 S.J.Cj.A.N., *fond cit.*, pp. 349-350; Laurenţiu Viski, Ioan Jianu, *Poiana Ruscăi 220 (1754-1974)*, Deva, 1974, p. 30.

38 *Ibidem*, p. 156.

39 Dorin Petresc, *Realităţi economico-sociale şi juridice pe Domeniul Hunedoarei, la sfârşitul secolului al XVII-lea: Urbariul de la 1681-1682*, mss., lucrare de disertaţie, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba-Iulia, 2007, p. 40.

40 *Mihai Apaffy II*, (1677-1713), principe al Transilvaniei.

41 David Prodan, *Producţia fierului pe domeniul Hunedoarei...*, în *loc.cit.*, pp. 159-160.

42 Ion Frăţilă, Vasile Ionaş, *Date privind populaţia iobăgească a Domeniului Hunedoara, la 1725*, în „*Sargetia*", Deva, XI-XII, 1974-1975, p. 377.

43 *Ibidem*, p. 377, infranota nr. 3.

44 S.J.Hd.A.N., fond *Prefectura Judeţului Hunedoara*, dosar nr. 3/1744, f. 1.

45 Idem, fond *Colecţia Registre de Stare Civilă a Judeţului Hunedoara*, dosar nr. 5: Parohia romano-catolică Govăjdia, *Matricula Baptistorum, 1857-1898*, f. 2.

46 Direcţia Generală a Arhivelor Statului (editor), *Îndrumător în Arhivele Statului: Judeţul Hunedoara*, Bucureşti, 1972, pp. 16-17.

47 Gherghina Boda, *Câteva aspecte ale luptei sociale din Ţinutul Pădurenilor (sec. al XVIII-lea)*, în *loc cit.*, p. 83.

